

2. Геоінформаційне забезпечення природоохоронних територій / В.А. Пересадько, О.І. Сінна, К.В. Вяткін, О.В. Бодня // Проблеми безперервної географічної освіти та картографії: Зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – Вип. 15. – С. 74–77.
3. Картографические исследования проблемы охраны природы / [А.П. Золовский, Е.Е. Маркова, Г.О. Пархоменко]. – Киев: Наукова думка, 1978. – 152 с.
4. Кирилюк М.О. Інтерактивна карта природно-заповідного фонду України в Полтавській області: сучасний стан і перспективи розроблення. Шевченківська весна – 2019. Географія : зб. матеріалів XVII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Київ, 2019. С. 62-64.
5. Поливач К.А. Інформаційно-довідковий атлас природно-заповідного фонду регіону / К.А. Поливач // Український географічний журнал. – 2016. – № 1. – С. 53-60.
6. Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загально-державного значення / М-во охорони навколишнього природного середовища України. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2009. – 331 с.

Ю.О. Кисельов

*Уманський національний університет садівництва,
kyseljov@ukr.net*

С.П. Сосько

*Уманський національний університет садівництва,
sp.sonko@gmail.com*

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРИФЕРІЙНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Докорінне реформування економіки України та взятий нашою державою курс на євроінтеграцію вимагають особливої уваги до просторового розвитку її регіонів, потрактованих одним з авторів як «соціо-природні системи» [2].

На сьогодні в Україні яскраво виражені територіальні диспропорції у структурі господарства, викликані не лише природними умовами й наявністю природних ресурсів (що є цілком виправданим), а й історичними особливостями розвитку, а саме – довготривалим перебуванням українських земель у складі європейських і євразійських імперій. Особливо це стосується більшої частини теперішньої території держави, яка ще до 1939 р. належала до УРСР. За винятком Києва, Харкова, Дніпра, Одеси й ще кількох міст, де розміщувалися підприємства загальносоюзного значення (а саме промисловість у ХХ ст. вважалася провідною галуззю економіки), решті території України у складі СРСР було відведено виразно периферійну роль, що проявлялося, зокрема, у вкрай слабкому розвитку інфраструктури. Тому одним із парадоксів сьогодення залишається те, що центральний економічний район України (який був зовсім не центральним із погляду з Москви) відзначається досить архаїчною структурою господарського комплексу з чітко вираженою аграрною спеціалізацією за відносно низького рівня розвитку транспортної інфраструктури та сфери послуг.

Початок залізничного сполучення в Центральному регіоні України сягає кінця ХІХ ст. – часу активного розвитку цукрової промисловості, що

передбачав необхідність ефективного транспортування сировини та виробленої продукції. Тоді, крім магістральної залізниці, яка сполучала Київ через станцію Бобринську (тепер – імені Тараса Шевченка) з півднем України, було побудовано низку переважно вузькоколіїних залізниць. Деякі з них мали (і тепер мають) тупикове закінчення в таких містах і містечках, як Умань, Жашків, Голованівськ та ін. Практична відсутність у регіоні підприємств і виробництв важких галузей промисловості аж до цього часу (які за радянської доби саме стимулювали розвиток залізничного сполучення) не сприяла розширенню мережі залізниць.

Іншою причиною соціально-економічного занепаду Центрально-українського регіону було свідоме недорозвинення інфраструктури прикордонних територій СРСР (у тому числі Правобережної України) на випадок ніби планованого нападу на «першу у світі соціалістичну країну» з боку держав-учасниць НАТО, аби уявні «імперіалістичні агресори» не могли посунутися в глиб радянської території.

З відновленням незалежності України певним винятком із загального центральноукраїнського «правила» стала Умань, яка перетворилася на значний регіональний центр автоперевезень після завершення будівництва нової траси Київ – Одеса та у зв'язку з щорічним масовим паломництвом хасидів. Але, на нашу думку, особливості функціонування пасажирського автотранспорту (пов'язані, зокрема, з недостатньою зручністю здійснення довготривалих, зокрема нічних, подорожей) не можуть належною мірою компенсувати відсутність повноцінного залізничного сполучення вищезгаданого міста з навколишнім світом.

Ще одним вагомим аргументом до зміни пріоритетів у територіальній організації господарства стали «правила» шостого виробничо-технологічного укладу, який уже розвивається в більшості країн світу, і для якого зовсім не притаманні важка промисловість, використання ресурсів і навіть великої кількості робочої сили. Натомість, цінується технологічність, висока кваліфікація персоналу, його мобільність, цифровізація всіх галузей.

Наведені факти наштовхують на думку про «внутрішню ізольованість» центрального регіону України в загальнодержавному вимірі. Характеризовані вище історичні чинники призвели до виникнення певної суспільно-географічної та геософічної аберації, пов'язаної зі зміщенням розташування структурних елементів системи «центр – периферія». Такі системи, які починав вивчати ще майже двісті років тому Й. фон Тюнен, у наш час ґрунтовно дослідив І. О. Пилипенко [1]. Території України властивий функціональний центр, просторово наближений до прикордоння (як «старого», що збігається з кордоном колишнього СРСР /райони навколо Львова, Одеси/, так і «нового», переважно українсько-російського, де зосереджені Київ і Харків). Натомість серединні території, як ми наголошували вище, мають ознаки периферії.

Подолання диспропорцій у просторовому розвитку України й, зокрема, виведення зі стану периферійності центрального економічного району (території Кіровоградської й Черкаської областей), на нашу думку, можливе через інноваційний розвиток сфери послуг, яка за рівнем доходів і часткою зайнятого економічно активного населення є провідною галуззю

господарства в постіндустріальному суспільстві, а також запровадження сучасних технологій у сільському господарстві (яке було, є і буде галуззю спеціалізації характеризованого регіону), що має сприяти підвищенню його екологічності без шкоди для врожайності основних культур. Результатом такого господарювання на землі має стати реалізація стратегії сталого розвитку в агросфері регіону та повернення всій Україні значення «житниці Європи», що, у свою чергу, призведе до зростання валового національного продукту на душу населення, а отже – й рівня його життя.

Література:

1. Пилипенко І.О. Суспільно-географічна периферія: концепція, параметризація і делімітація: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 264 с.
2. Соцько С.П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми. К.: Ніка-центр, 2003. 286 с.

Н.В. Клімова, А.Ю. Саркісов
Херсонський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТЕРИТОРІЇ

Соціальний захист являє собою необхідну функцію сучасної держави. Система соціального захисту зазнала значної трансформації в процесі свого розвитку протягом 19-21 ст. Серед головних завдань системи соціального захисту населення можна виділити наступні:

- 1) матеріальний добробут найбільш вразливих верств населення;
- 2) формування соціальної злагоди та справедливості в суспільстві;
- 3) зниження та запобігання соціальної напруги в суспільстві.

Соціальний захист населення викликає певний інтерес серед дослідників. Система соціального захисту має свої особливості на різних територіальних рівнях (макрорівень – в межах країни, мезорівень (регіональний) – в межах областей, мікрорівень (локальний) – рівень населених пунктів).

Система соціального захисту населення має специфіку в кожній країні, що обумовлено соціально-економічними і культурними особливостями розвитку.

Система сучасного соціального захисту України бере свій початок з системи соціального захисту, що була сформована за часів СРСР.

Система соціального захисту в Україні реалізується відповідно до наступних законів: Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам».